SPIRITISMUL HASDEIAN INTRE STIINTA SI SIMBOLISTICA EZOTERICA

Constantina Raveca BULEU, Cercetător ştiinţific III PhD,
Academia Română,
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu", Cluj-Napoca

Abstract: *By claiming to be science when it burst into the European cultural milieu with Allan Kardec's Book of Spirits issued in 1857, reaching its peak during the WWI, when death was really overwhelming, spiritualism shared both discourses aiming to stress its scientific status, as well as attempts to scientifically prove the existence of the spirits, and a series of accusations and derisions, as those promoted by René Guénon and his esoteric counterparts. In Romania, the leading figure of spiritualism was the prestigious historian and writer Bogdan Petriceicu-Hasdeu, highly esteemed by the academia, whose intellectual perception was nevertheless distorted because of the scholar's interest in spiritualism, during the last decades of his existence. In spite of these distortions, Hasdeu was heralded by the historian of religions Mircea Eliade, attracted by Guénon in the first decades of his scientific formation. Induced, notoriously, by the early death of his gifted and precocious daughter Iulia, Hasdeu's obsession with spiritualism materializes in a book – Sic cogito – and in a bizarre, symbolic and heterogeneous architecture – a castle in Campina, conceived as a sacred place to communicate with his daughter. Furthermore, Iulia's final resting place, a crypt erected in the Bellu Cemetery in Bucharest, is also full of symbolic and esoteric messages. The paper intends to present both the two monuments and the book, Sic cogito, whose family-centered methodology contradicts Allan Kardec's idea that a person is able to contact only the "illustrious" spirits from outside of his or hers family. A further investigation of Hasdeu's already published Spiritualist Archive will deepen the scholar's main thesis, formulated in Sic cogito, that spiritualism should be accepted both as science and faith.*

Keywords: *Bogdan Petriceicu Hasdeu, Allan Kardek, spiritualism, dialogue with the dead, esotericism*

Spiritismul intră în arealul cultural şi cutumiar al secolului al XIX-lea cu pretenţia de a fi ştiinţă, graţie francezului Allan Kardec (Hippolyte Léon

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

Denizard Rivail), fondatorul disciplinei, devenit rapid extrem de popular. Lucrarea sa din 1857, *Cartea Spiritelor*, este un tratat compus din întrebări şi răspunsuri, la care se adaugă o serie de eseuri, în care autorul explorează natura Spiritelor şi relaţia lor cu lumea materială.

Entuziasmul provocat în epocă de experienţele spiritiste generează inclusiv dezbateri ştiinţifice. Se vorbeşte astfel despre o „*a patra dimensiune*", spiritistă, pe care fizicieni cât se poate de respectabili încearcă s-o demonstreze. Unul dintre ei este Johann Karl Friedrich Zöllner (prezent în argumentaţia hasdeiană din *Sic cogito*), care, în tentativa sa de a-şi dovedi ştiinţific afirmaţiile, apelează la ajutorul mediumului Henry Slade, rezultatele experimentelor fiind publicate în 1878 în lucrarea *Transcendental Physics*. Teozofia nu rămâne, nici ea, insensibilă la existenţa unui asemenea argument favorabil practicilor sale, Charles Webster Leadbeater integrând în lucrarea sa din 1903, *The Other Side of Death*, teoria celei de-a patra dimensiuni, echivalentă pentru el cu vederea astrală a clarvăzătorului. Trebuie menţionat că atât Charles Webster Leadbeater, cât şi Annie Besant practică spiritismul şi cu scopul de a reconstitui vieţile (încarnările) trecute ale membrilor Societăţii Teozofice, o asemenea incursiune revelând condiţionarea karmică de măreţie a lui Besant, identificată într-un stadiu anterior cu o maimuţă căreia i se datorează salvarea vieţii lui Buddha. De altfel, concepţia karmică, fondată pe ideea nemuririi Spiritului divin şi a Ego-ului care se reîncarnează, asigurând astfel viaţa de după moarte, este plenar încorporată în doctrina teozofică.

Cesare Lombroso, în *Hipnotism şi spiritism* (1910), conferă şi el o anumită respectabilitate ştiinţifică noţiunii oculte de a patra dimensiune. Razele Röntgen, descoperite în 1908, dau un nou impuls entuziasmului spiritist, revoluţionând conceptul de materie şi, în viziunea multor teozofi, legând ştiinţificul ca atare de lumea astrală. Întregul fenomen îşi pune masiv pecetea asupra artei, avangardele recurgând constant la amestecul de ştiinţificitate şi tradiţie ocultă, de notorietate fiind cercul lui Apollinaire. La noi, experimentele spiritiste se leagă mai ales de numele lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, care construieşte la Câmpina un templu dotat cu un eşafodaj simbolic, menit să faciliteze contactul cu spiritul fiicei sale moarte, Iulia. Mărturiile scrise ale acestor experimente sunt *Sic cogito*, lucrare dictată aproape în întregime de către spiritul Iuliei, în perioada 1891-1892, precum şi seria de transcrieri adunate în *Arhiva spiritistă*,

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

textele fiind scrise în franceză, rusă (mai ales acelea care provin de la spiritul lui Alexandru Hasdeu) şi română.
Departe de a fi întâmpinat cu un entuziasm unanim de către ezoterici, spiritismul este atacat de René Guénon[1], care, în *Eroarea spiritistă*, îl cataloghează drept o deviaţie de la spiritul religios, apărută pe fondul dezechilibrului spiritual general de la mijlocul secolului al XIX-lea, echivalentă cu o adevărată *„psihologie a proştilor"*[2]. De altfel, atacurile lui René Guénon împotriva teozofiei şi a altor mişcări oculte vizează în primul rând superficialitatea şi lipsa de exigenţă manifestată de acestea în raport cu grupul-ţintă. Ceea ce stârneşte reacţia vehementă a lui René Guénon este postulatul că, departe de a fi propusă doar ca o posibilitate, comunicarea cu morţii este prezentată ca un fapt real, gata împlinit.
Privit cu suspiciune de către autoritatea religioasă şi nu puţine ori cu ironie şi neîncredere de către societatea civilă, spiritismul este interzis prin lege în România interbelică, guvernul liberal al lui Gheorghe Tătărescu emiţând, la 30 martie 1936, *Jurnalul Consiliului de Miniştri pentru interzicerea magiei sau a ştiinţelor oculte*[3] (neabrogat încă?!). Motivul acestei radicalizări pare a fi grija pentru sănătatea publică (explicabilă doar în măsura în care fenomenul spiritist ar fi fost larg răspândit), deoarece se considera că practicarea spiritismului poate genera maladii nervoase. Decizia oficială vine după o perioadă fastă pentru spiritism, agreat inclusiv în anturajul regal al lui Carmen Sylva.
În majoritatea cazurilor înregistrate în secolul al XIX-lea şi începutul secolului XX, mediumurile sunt femei. Exemplaritatea mediumnică a femeilor şi, implicit, rolul lor privilegiat în cadrul şedinţelor de spiritism se datorează faptului că în ele se combină, la modul ideal, *„tipul potrivit de prezenţă cu tipul potrivit de absenţă"*, cum spune Jill Galvan [4]. Femeile facilitează în mod firesc orice tip de comunicare cu exteriorul, rămânând în acelaşi timp aderente la un cult al privatului. Pe de altă parte, ele sunt corpuri prezente fizic, dar şi minţi capabile de disociere atunci când devin canale pentru mesajele altora. Norma nu se verifică în cazul

[1] René Guénon, *L'erreur spirite*. Éditions Traditionnelles, Paris, 1991, p, 3
[2] Ibid., p. 36
[3] Apud., B.P. Hasdeu, *Protocoalele şedinţelor de spiritism*. Ediţie îngrijită de Mircea Coloşenco şi Jenica Tabacu, Prefaţă de Mircea Coloşenco, Traducerea textelor de Jenica Tabacu, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2000, p. 8
[4] Jill Galvan, *The Sympathetic Medium. Feminine Channeling, The Occult, and Communication Technologies. 1859-1919*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2010, p. 12

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

şedinţelor de spiritism ale lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, unde, în majoritatea cazurilor, în afară de el, participanţii, mediumi sau asistenţi, sunt bărbaţi.

Obstinaţia cu care cuvântul *ştiinţă* intervine în orice discurs spiritist indică refuzul adepţilor de a integra spiritismul în sfera ezoterismelor. Acesta este şi punctul de vedere manifestat în *Sic cogito*, Hasdeu opinând, în regimul excluderilor (tipic pentru fenomenele ezoterice), că „*prin universalitatea principiilor sale şi prin lipsa de patimă, Spiritismul este, sau cel puţin poate să devină, şi tinde a deveni, singura credinţă-ştiinţă*"[5]. Un argument în favoarea ştiinţificităţii vine din direcţia numărului impresionant de oameni de ştiinţă angrenaţi în experimentele spiritiste, cercul hasdeian ilustrând şi el, impecabil, acest aspect. La celălalt pol, savantul identifică opt categorii[6] de oameni: cei care râd întotdeauna de tot şi de toate, adversarii mărginiţi şi orgolioşi ai spiritismului, cei leneşi şi retractili în faţa oricărei noutăţi, liber-cugetătorii care resping orice morală şi orice religie, genialoizii efemeri, ignoranţii, anxioşii motivaţi de spectrul şarlataniei şi cei nedumeriţi. Dintre aceste clase care indică reacţii faţă de spiritism, Hasdeu evaluează că doar ultimele trei pot fi convertite şi determinate să înţeleagă credinţa-ştiinţă. Militantismul scientist hasdeian merge până la propunerea unei noi ştiinţe, spiritologia[7], extrasă din biologie, spiritismul, restrâns la ideea comunicării cu morţii, fiind acceptat doar ca denumire de etapă în evoluţia domeniului.

Credinţa-ştiinţă postulată de Hasdeu îl defineşte pe Dumnezeu ca pe un infinit din care făpturile au fost create şi care, fiind esenţialmente nelimitat, cuprinde în sine totul. Implicaţia imediată a acestei definiţii este raportul dintre mărginire şi dezmărginire: dacă, în actul creaţiei, din infinit se creează finitul, în evoluţia sa, sufletul tinde să revină la infinitul prim, la Dumnezeu. El face acest lucru evolutiv, trecând, etapă cu etapă, prin toate fazele scării evolutive, până la atingerea perfecţiunii, mânat fiind mereu de natura divină înscrisă în el la origine. Pentru a ilustra acest aspect, Hasdeu apelează la o reflecţie a „*spiritistului Giordano*

[5] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Sic cogito.* Postfaţă de dr. Mihai Neagu Basarab, Editura Evenimentul, Bucureşti, 1990, p. 12

[6] Ibid., pp. 12-15

[7] Ibid., p. 48

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

Bruno": „ *este un spirit în toate; nu se află nici un corp, fie oricât de mic, unde să nu fie cuprinsă o părticică din substanţa dumnezeiască ce-l însufleţeşte*"[8].
Aderenţa savantului român la axioma neoplatonică şi nuanţat gnostică a geniului renascentist deschide posibilităţi hermeneutice interesante. Astfel, Dorin Ştefănescu[9] derivă proiectul hasdeian din neoplatonism, plecând de la postularea existenţei divine ca singura existenţă a Sufletului Universal transcendent, care dă naştere sufletului particular, imanent acestei lumi. Însă, spre deosebire de neoplatonism, în viziunea lui Hasdeu, mărginirea inerentă lumii antrenează prezenţa răului în lume, un rău generat în substanţa creaţiei, dar nu un rău de provenienţă divină. O altă diferenţă constă în reprezentarea hasdeiană a raportului dintre sufletul individual şi cel universal; pentru savantul român, făptura este o parte a infinitului din care ea a fost creată
Un alt pilon al doctrinei spiritiste îl reprezintă nemurirea, înţeleasă ca menţinere a individualităţii sufletului în ciclul de întrupări progresive, inexorabil înscrise pe un vector de dezmărginire, până la contopirea cu infinitul, cu Dumnezeu. Dacă orice mărginire a substanţei divine reprezintă o scădere, o pierdere, fiecare întrupare trebuie să echivaleze cu un spor în logica dezmărginirii. Aici se produce redimensionarea teoriei evoluţiei speciilor – carentă din cauza absenţei etapelor intermediare dintre specii –, pentru a deveni compatibilă cu progresul implacabil postulat de spiritism. În termenii hasdeieni, evoluţia imperfecţiunii înspre supraom este asigurată prin antropotehnie[10], creşterea oamenilor pentru binele oamenilor. Altruismul şi jertfa de sine facilitează progresul, modelul absolut al acestei conduite, catalogat ca supraom în sintaxa spiritistă hasdeiană, fiind Iisus. Aparte de ceea ce spunea Nietzsche, supraomul lui Hasdeu constituie „*o specie ajunsă prin evoluţiune la o adevărată înaltă superioritate*"[11]. Se ajunge astfel la a treia coordonată esenţială a doctrinei spiritiste din *Sic cogito* – destăinuirea, revelaţia –, rezultat al materialităţii sufletelor celor morţi, care pot fi supraoameni ce inspiră fiinţele umane mai puţin evoluate.
În progresia sa către infinit, fiinţa se cunoaşte pe sine şi îşi foloseşte constant capacităţile creatoare pentru a se dezmărgini, arta, ştiinţa şi

[8] Ibid., p. 21
[9] Dorin Ştefănescu, *Celălalt Hasdeu. Doctrina esoterică*. Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2009, pp. 11-15
[10] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Sic cogito*. ed. cit., pp. 42-43
[11] Ibid., p. 45

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

idealurile fucţionând ca instrumente de desăvîrşire. Un alt impuls al acestei progresii vine din arealul somnului şi al somnambulismului, investigate de Hasdeu în capitolul al doilea din *Sic cogito,* prin apelul la un număr impresionant de cazuri, menite să demonstreze autonomia sufletului individual în treptata desfăşurare a metamorfozelor efemere ale trupului. Această autonomie explică posibilitatea comunicării între morţi şi cei rămaşi pe pământ, cu condiţia ca raporturile dintre ei să fie guvernate de iubire. „*Iubirea este unicul raport între făptură şi între Dumnezeu; mărginire de o parte, desmărginire de cealaltă, acţiune şi reacţiune, întregul mecanism al universului, mecanism aşa de simplu în sublimitatea sa, se cuprinde în principiul iubirii*"[12] – notează Hasdeu şi extinde principiul la statutul de „*cheie a spiritismului*"[13]. Altfel spus, numai o relaţie ancorată în iubire poate genera comunicarea între evocator şi spiritul evocat.

O tipologie a iubirii[14] se conturează în capitolul *Telegrafia iubirii*, unde Hasdeu, operând în cadrele dihotomiei *mărginire-dezmărginire*, izolează trei feluri de iubire manifestate ca altruism: iubire sexuală, care implică altruism şi mărginire, tipice organismului trupesc (sau suborganismului), iubire nesexuală, care înseamnă altruism şi dezmărginire, caracteristice organismului sufletesc (sau supraorganismului) şi confluenţa celor două, căsătoria. În economia funcţionării comunicării spiritiste, singura validată rămâne iubirea nesexuală, ceea ce justifică titulatura de „*telegrafie a iubirii*", alocată împărtăşirii problemelor unei fiinţe, în vis sau prin viziune, cu o fiinţă iubită, aflată oricât de departe. Ancora ştiinţifică a acestei opţiuni este antropologul italian Paolo Mantegazza (printr-o teorie a iubirii de nuanţă darwinist-progresivă, ce susţine faptul că o iubire este cu atât mai omenească, cu cât ea se manifestă mai departe de instinct), în vreme ce ilustrarea literară vine dinspre Iulia (schiţa *Thomassine Spinola*, unde eroina, apologetă a iubirii platonice, se sinucide nesuportând umanizarea bărbatului iubit).

Ipnotismul în spiritism începe prin a sublinia convertirea la spiritism a unor oameni de ştiinţă (printre care şi Charles Richet, devenit o autoritate în paginile cărţilor de popularizare a domeniului) şi continuă cu istoria imersiunii lui Hasdeu în spiritism. El impune darwinismul ca dovadă irefutabilă a existenţei unor fiinţe supraomeneşti şi, silogistic, ajunge la

[12] Ibid., p.51
[13] Ibid., p. 92
[14] Ibid., pp. 106-107

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

concluzia că orice darwinist (adică evoluţionist) este automat şi un spiritist. Mai mult decât atât – susţine el –, minţile luminate au nutrit dintotdeauna convingerea că sufletele altora n-au murit. „*Printr-un asemenea simţământ intim* – precizează Hasdeu –, *prin acel fel de autopatie, eu unul am fost spiritist totdeauna, spiritist totdeauna a fost tatăl meu Alexandru, spiritist a fost totdeauna bunicul meu Tadeu, ambii adăpaţi în ştiinţe sociale şi filosofice, dar neclintiţi în spiritismul lor, şi... cum să zic? Nu-mi vine a crede că va fi fost vreodată un Hasdeu nespiritist*"[15].

Fireşte, o descendenţă spiritistă, afirmată chiar şi în absenţa unei teorii coagulate, anulează – susţine savantul – ipoteza emergenţei spiritismului în viaţa lui Hasdeu abia după moartea Iuliei. El admite însă că acest eveniment a adăugat credinţei sale spiritiste, neformulate dogmatic, noi fenomene spiritiste. Primul dintre aceste fenomene este o intuiţie despre supraorganism, produsă în siajul unui vis ce concentra istoria unei dedublări. Translarea literară a visului o reprezintă o poezie publicată în numărul din 15 noiembrie 1888 din „*Revista Nouă*": „*Şi am murit fără s-o ştiu;/ Părea că-i adormire, / Căci nu eram nici mort, nici viu,/ Simţind o nesimţire;/ Apoi o clipă n-a trecut/ Şi două firi depline,/ Doi eu întregi s-au desfăcut/ Dintr-unul singur mine./ Eram un eu încremenit/ Jos, cu condeiu-n mână;/ Sus, eu celălalt priveam uimit/ La faţa-i de ţărână;/ Şi mă-ntrebai: cum de putui/ Să-ndur, o Doamne sfinte!/ Cincizeci de ani în pielea lui,/ Eu, inimă şi minte!/ Dar ce sunt eu? Şi m-am văzut/ Icoană mult mai vie/ A eului meu din trecut/ Plăpândă, străvezie,/ Elastică neînchipuit,/ Un vis, de Mirea zugrăvit,/ Neînchipuit de fină.../ Din aburi şi lumină!/ Ochirea-mi pătrundea uşor/ Din zare până-n zare;/ Citeam făţiş a tuturor/ Ascunsă cugetare;/ Eram stăpân să mânuiesc/ Acel curent subţire/ Pe care oamenii-l numesc/ Prevăz şi presimţire...*"[16].

Această ieşire din sine într-un perimetru al superiorităţii îşi găseşte o posibilă explicaţie în consideraţiile despre inconştientul lui Karl Robert Eduard von Hartmann, similar până la un punct (moartea) cu supraorganismul hasdeian, esenţial nemuritor şi supus logicii reîncarnării. „*Fiecare eu* – precizează Hasdeu –, *individualitate neîntreruptă în lanţul tuturor transformărilor sale succesive, la fiecare nouă întrupare face o nouă persoană, adică joacă un rol nou. În acest rol nou, eul are făţiş uni-conştiinţa personajului pe care îl joacă, păstrând pitiş pluri-conştiinţa tuturor*

[15] Ibid., p. 139

[16] Ibid., pp. 141-142

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

personajelor jucate în trecut"[17]. Pe de altă parte, fiecare existenţă suportă conştient impactul liberului arbitru şi, în mod inconştient, pe cel al fatalităţii. Altfel spus, prezentul personal şi linia evolutivă trasată de la început prin toată seria de întrupări.

Istoria spiritismului hasdeian încorporează şi mărturisirea mefienţei iniţiale a savantului în ceea ce priveşte participarea la şedinţele de spiritism, urmată de o serie de experimente care demonstrează adevărul comunicării cu spiritele. Între aceste experimente, un precedent, precum coincidenţa dintre dispariţia tatălui său şi trecerea savantului de la studiile istorice la cele lingvistice, îşi dovedeşte caracterul neaccidental într-o şedinţă spiritistă din 13 noiembrie 1890, prin primirea unui mesaj (scris în limba rusă şi comunicat prin mediumul Vasile Cosmovici) de la tatăl său: „*În calitate de ultim descendent al familiei, tu eşti dator a continua tezaurul limbii moldoveneşti: Etymologicum etc*"[18]. Interesant este faptul că şi *Arhiva spiritistă* consemnează multe mesaje care fac aluzie la „*datoria*" lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, inclusiv la nivelul negativului, prin repetata asigurare dată de spiritele familiei că sunt mulţumite de efortul său. De pildă, în sesiunea din 15 mai 1898, Iulia îşi începe mesajul asigurându-l de satisfacţia colectivă a spiritelor familiale: „*Dragă Papaliga, Suntem foarte mulţumiţi de tine şi îmi face o enormă plăcere să pot dispune atât de mult de puterea de a coresponda cu tine*"[19]. Este o frază care, cu mici variaţii, revine obsesiv în mesajele spiritiste, fiind perfect compatibilă cu dialogul familial extins în sfera spiritelor.

Revenind la mesajul primit de la spiritul tatălui, el îi permite lui Hasdeu o analiză şi o teoretizare a procesului spiritist, de la starea cataleptică a mediumului care recepţionează sugestia, la scrierea automată, prin intermediul mediumului care stă în picioare, cu ochii închişi şi cu capul întors de la hârtie, primind inconştient sugestia. Însă, acceptarea adevărului acestei experienţe nu înseamnă că Hasdeu ignoră posibilitatea autosugestionării mediumului sau chiar a unei fraude, iar materialul investigat în acest sens îi este oferit savantului român de *Cartea Spiritelor* a lui Allan Kardec. Mesajul primit de spiritistul francez de la un spirit care semnează *Apostolul Pavel* reprezintă, în analiza hasdeiană, un caz tipic de autosugestie mediumnică. Inventariind consemnările spiritiste

[17] Ibid., p. 148

[18] Ibid., p. 182

[19] Id., *Arhiva spiritistă. Vol V. (16.01.1898 – 04.08.1904)*. Transcrierea, traducerea textelor şi note de Jenica Tabacu şi Manuela Anton, Editura Vestala, Bucureşti, 2008, p. 18

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

ale lui Kardec, Hasdeu observă absenţa comunicărilor cu cei apropiaţi, cu spiritele familiale ale spiritistului francez, compensată în mod bizar prin avalanşa mesajelor venite din partea unor spirite ilustre, dar concentrate pe subiecte relativ banale, dovadă clară de autosugestie, în opinia sa. „*Un spiritist serios* – precizează Hasdeu – *nu va căuta dară niciodată, fie el însuşi, fie printr-un medium, de a primi împărtăşiri decât numai de la ai săi, mari sau mici, cum vor fi fost ei*"[20]. El admite că este posibil, în cazuri excepţionale, ca spirite străine să trimită mesaje, însă acompaniate întotdeauna de dovezi identitare.

Finalul capitolului dezbate diferenţele dintre hipnotism şi spiritism, primului fiindu-i proprie sugestia orală, iar celui de-al doilea sugestia mentală, dovadă clară de superioritate. Sugestia spiritistă şi hipnoza intră şi în substanţa capitolului următor, *Materialismul în spiritism*, analiză transversală a propriilor sale experimente spiritiste şi a fenomenelor spiritiste experimentate de nume mari din domeniu şi tratate de literatura de specialitate. Miza o reprezintă evidenţierea materialităţii spiritelor, care, la apogeu fiind, translează în materializări, acestea din urmă putând fi surprinse de aparatul de fotografiat. Pasionat de fotografierea spiritelor, Hasdeu nu neglijează faptul că fotografiile spiritiste pot fi falsificate, o serie întreagă de asemenea fotografi, deconspiraţi uneori de spiritişti celebri (precum mediumul scoţian Daniel Dunglas Home) devenind subiectul unor scandaluri publice.

Ultimul capitol din *Sic cogito*, intitulat *Excelsior*, istoriseşte cum „*un giuvaer arhitectonic s-a construit exclusiv printr-un şir de sugestiuni spiritiste*"[21]. „*Giuvaerul arhitectonic*" este templul-cavou din cimitirul Şerban-Vodă (azi Bellu) din Bucureşti. Titlul capitolului este preluat dintr-un poem al lui Longfellow, însă, spre surprinderea sa, Hasdeu îl descoperă şi în articolul lui Ionnescu-Gion, *Un mormânt-poemă*, publicat în 1891 în „*Revista nouă*", reprodus în *Sic cogito*, unde „*excelsior*"[22] concentrează ascensionalitatea simbolurilor conţinute de cavoul Iuliei. Potrivit mărturiilor savantului, n-a existat niciun plan general pentru această construcţie, fiecare element fiind adăugat pas cu pas, în funcţie de sugestiile primite în cadrul şedinţelor de spiritism de la spiritul Iuliei şi, o dată, în mod excepţional, de la fratele său Nicolae. *Epilogul*

[20] Id., *Sic cogito*. ed. cit., p. 191
[21] Ibid., p. 247
[22] Ibid., p. 248

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

volumului deconspiră originea spiritistă[23] a titlului *Sic cogito*, în cadrul unei şedinţe din 22 martie 1891[24], în care mediumul Th. Speranţia scrie această sintagmă. O corecţie în acest sens este adusă de fiul lui Th. Speranţia, Eugeniu Speranţia[25], care afirmă că tatăl său a ales în mod conştient titlul.

Cel dintâi mesaj spiritist consemnat de către Hasdeu datează, potrivit mărturisirii sale din *Sic cogito*, din martie 1888, la şase luni de la moartea Iuliei, când, inconştient, a notat, cu slova fiicei sale: „*Je sui heureuse; je t'aime; nous nous reverrons; cela doit te suffire. Julie Hasdeu*"[26]. În trena acestei misive prime se înscrie o serie impresionantă de mesaje, primite cel mai adesea în cadrul şedinţelor de spiritism, adunate editorial în cele cinci volume ale *Arhivei spiritiste*. Aceste şedinţe au avut loc iniţial în locuinţa familiei Hasdeu din Bucureşti, la sediul „*Revistei Noi*", în cavoul din cimitirul Bellu, în casele unor prieteni (Bernard Vermont şi Constantin I. Istrati) şi, mai târziu, în camera albastră a castelului din Câmpina.

Cavoul familiei Hasdeu din cimitirul Belu din Bucureşti reprezintă prima construcţie concepută de Bogdan Petriceicu-Hasdeu prin intermediul dicteului spiritist, sursele acestor instrucţiuni fiind, potrivit mărturiilor din *Sic cogito* şi din *Arhiva spiritistă*, Iulia, fiica scriitorului, şi Nicolae, fratele său. Construit între 1888 şi 1891, fără un plan prealabil, cavoul reprezintă în principal oglindirea dorinţelor Iuliei, transmise în cadrul şedinţelor de spiritism fie direct tatălui său, fie prin intermediul mediumilor. Un prim aspect simbolic integrat cavoului combină numerologia, instanţele spiritual-culturale relevante pentru universul hasdeian şi genealogia. „*Ea îmi comandase să aşez în templu, formând altarul superior, busturile lui Christ, Shakespeare şi Victor Hugo. Era trinitatea, a cărei fiecare unitate cerea o nouă trinitate, în total nouă. Este ceea ce mi-a comandat ulterior, desemnând nouă*[27] *membri ai familiei, ale căror portrete trebuiau amplasate în tocul ferestrei, de o parte şi de alta a altarului superior*"[28] –

---

[23] Ibid., pp. 301-302

[24] Id., *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 64

[25] Apud., Jenica Tabacu, op. cit., p. 75

[26] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Sic cogito*. ed. cit., p. 9

[27] Iulia Hasdeu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Iulia Hasdeu-soţia, Alexandru (tatăl savantului), Tadeu (bunicul lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu), Nicolae (fratele scriitorului), Valeria (bunica), Elisabeta (mama), Boleslav (unchiul lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu).

[28] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 21

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

notează Hasdeu cu ocazia şedinţei spiritiste din 16 octombrie 1890, explicând astfel sugestia minimală a spiritului Iuliei, „*în fiecare unitate este o trinitate*”[29]. O precizare ulterioară, din 7 iunie 1891[30], indică plasarea figurilor apostolilor pe altar, cu excepţia lui Iuda, înlocuit cu un mic piedestal pe care scrie doar numele apostolului trădător. Realizarea în teracotă a apostolilor revine atelierului lui Raphael Casciani[31]. În centrul cavoului, busturilor trinităţii prime – Christos, Shakespeare, Hugo (şi el captivat de spiritism şi, uneori, corespondent[32] al lui Hasdeu în cadrul sesiunilor) – li se alătură bustul Iuliei, sculptat în marmură de Carrara de Ioan Georgescu, plasat[33] cu faţa către altarul superior, pe când celelalte trei sunt aşezate pe o placă ce unea marginile laterale cu tavanul. Soclul pe care se află bustul Iuliei apare flancat de două uşi de fier, ce reprezintă, fiecare, câte un soare, înconjurat de douăzeci şi patru de stele de argint pe fond azuriu, iar în spatele lor se găseşte altarul, ce adăposteşte rămăşiţele Iuliei. Deasupra lui, două file de marmură invocă în opt limbi numele lui Dumnezeu (greacă, latină, arabă, ebraică, chineză, cu caractere hieroglifice, cu caractere cuneiforme şi cu devanagari). Pe altar se poate şi azi citi: „*Cu voia lui Dumnezeu/ S-a săvârşit acest templu spiritist întocmai/ După planul dat cu toate amănuntele de/ Iulia Hasdeu/ Executor fiind B.P. Hasdeu/ După îndemnul căruia au lucrat/ Sculptură I. Georgescu/ Marmură şi mosaic fraţii Axerio/ Ferărie A.O Czipser/ Vitraliu Ziegler şi Schmidt/ Bronz Ph. Schweickert/ MDCCCXC/ Cu voia lui Dumnezeu*”[34].

Jenica Tabacu observă că toate sugestiile aveau un ţel anume: „*materializarea lor conducea către producerea unor efecte neaşteptate*”[35]. Astfel, busturile trinităţii prime se revelau privirii doar dintr-un anumit unghi. Un alt element ţine de simbolistica oglinzilor paralele, menite să deschidă perspectiva ilimitării spirituale, să creeze infinitul. În şedinţa din 12

---

[29] Ibid., p. 21

[30] Ibid., pp. 87-88

[31] Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. Editura Fundaţiei Culturale Gheorghe Marin Speteanu, Bucureşti, 2007, p. 6

[32] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 259: În şedinţa din 17 septembrie 1892, Victor Hugo îi transmite rugămintea lui Alecsandri („*unul dintre ai noştri*”) de a nu fi uitat de către savant, precum şi regretul că nu i-a ascultat întotdeauna sfaturile.

[33] Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 6

[34] Ibid., p. 9

[35] Ibid., p. 7

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

aprilie 1891, spiritul Iuliei precizează: „*Acum, dragă Papaliga, vrei să-ţi fac o mare surpriză? Crezi că totul s-a sfârşit cu templul nostru. Este adevărat, totul s-a terminat, doar că vreau să-ţi amintesc ceva: deseori, când mergi acolo, nu te regăseşti destul de liber, simţi ceva care îţi pune limite. Ei bine, ştii ce este? Iată: mai adaugă de o parte şi de alta a scării la intrare două oglinzi şi vei avea infinitul. Vei vedea atunci ceva extraordinar*”[36]. Pe aceste oglinzi, pictorul George Demetrescu Mirea[37] pictează, la solicitarea lui Hasdeu, doi îngeri (la sugestia lui Nicolae), cu aripi azurii (culoare „*mai spiritistă*”[38]), prin care, din loc în loc, se vede suprafaţa reflectantă. Ca mai toate detaliile templului, şi acestea sunt rezultatul comunicării cu spiritul Iuliei. Aceluiaşi pictor i se cere realizarea unui medalion cu un „*craniu, în orbitele căruia vor fi doi ochi, doi ochi de îngeri*”[39], iar sub el inscripţia: „*Moartea e viaţă. Nici un regret!*”, deviză perfect coerentă cu ansamblul credinţelor spiritiste. Însă, funcţia medalionului şi a inscripţiei depăşeşte cadrele dogmatice, menirea ei fiind amortizarea tristeţii şi a regretelor vizitatorilor, care încarcă negativ spiritul Iuliei. Trebuie precizat faptul că vizitatorii îşi lăsau deseori impresiile în albumul deschis al cavoului-templu, aşezat pe biroul Iuliei.

Potrivit articolului publicat în „*Revista Nouă*”, nr. 11-12 din 1891, de către G.I. Ionnescu-Gion, *Un mormânt-poemă*[40], partea terestră a cavoului mai conţine un esenţial simbol al înţelepciunii, un tron-bibliotecă (cu cărţile esenţiale ale umanităţii săpate în piatră şi cu inscripţia „*Mai şezi puţin*!”), aşezat sub un glob terestru din marmură, cu cele cinci continente colorate şi cu trei pietre ce corespund Parisului, Bucureştiului şi Romei (operă a sculptorului Frederic Storck, responsabil şi de crearea sfincşilor de la Câmpina), precum şi un lanţ de bronz, vopsit în negru, de care sunt suspendate o cruce, o ancoră şi o inimă, ultimele trei fabricate din nichel, sfincşi feminini, coroane şi porumbei, condeie încrucişate şi flăcări, coloane şi capitelii, totul sugerând sfera materială. Pe cupola de deasupra tronului se află un cap de mort, înconjurat de cuvintele: „*Lăsaţi rîndunica să-şi facă cuibul!*”. În schimb, sfera ideală se configurează la subsolul cavoului, unde se găsesc picturile, sculpturile şi textele filosofice şi

[36] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*.ed. cit., p. 71
[37] Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 6
[38] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 107
[39] Ibid., p. 117
[40] Apud., Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit. pp. 7-8

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

poetice, accesibile doar iniţiaţilor. Tablele legilor (religioasă, morală, socială şi filosofică), gravate în marmură, se află, sub o stea octogonală, de-o parte şi de alta a scării. Intrarea în acest perimetru este guvernată de sentinţa, spiritistă prin excelenţă: „*Moartea dă viaţă!*", gravată la capătul unei trinităţi de avertismente-sugestii spirituale. Celelalte două, delimitări clare la palierul fiinţelor umane, în acord perfect cu teoria evoluţionistă a spiritismului clasic elaborat de Kardec, sunt: „*Trecători, priviţi deasupra! Cugetători, căutaţi înlăuntru!*". Coborârea în subsolul cavoului se face printr-o scară de zece trepte, ultimele cinci rabatabile, permiţând astfel o izolare fizică - nu numai una simbolică - a acestui perimetru ideal; idealitate transcrisă nu numai în simbolurile conţinute, ci şi în jocul de lumini şi culori filtrate de vitralii şi reflectate de marmură, de tavanul albastru şi îngerii trandafirii pictaţi pe ferestrele luminatorului. Florile şi fluturii, creaţia lui Juan Alpar (alias Alexandru Paraschivescu), completează imaginea edenică.

Nu numai efectele vizuale contează în economia simbolică a cavoului, ci şi virtualitatea muzicală. În sesiunea din 21 iulie 1891[41], spiritul Iuliei mulţumeşte pentru aranjarea muzicii de către Stephanesco (prezent şi el în multe dintre sesiunile spiritiste hasdeiene) şi sugerează transpunerea ei pe un cilindru dinţat, încorporat într-o cutie muzicală. „*Doar prin această cutie vei putea să asculţi o muzică cu adevărat celestă*", subliniază mesajul spiritist. La 18 septembrie 1892, acelaşi spirit aplaudă eforturile compozitorului, care „*este acum ceea ce trebuia să fie: veritabilul un du-te-vino, adică simbolul evoluţiei vieţilor*"[42], de la gradele inferioare la cele evoluate. Fireşte, şi această cutie muzicală îşi va găsi locul în templu.

Departe de a se restrânge la instrucţiuni privind construcţia celor două temple - cavoul familiei şi castelul de la Câmpina -, întrebările puse de Hasdeu spiritelor familiei sale (Iuliei, tatălui său, unchiului Boleslav sau fratelui Nicolae) vizează aproape toate palierele decizionale ale existenţei scriitorului, de la documentele pe care trebuie să le trimită avocatului la corespondenţa sa, de la crizele de inspiraţie ale prietenilor la chestiunile tehnice ale şedinţelor de spiritism, de la ierarhiile literare la viaţa spiritelor. Nu de puţine ori, mesajele conţin recomandări de sănătate, avertismente şi sfaturi legate de aspecte banale. Este, în fond, o continuare a dialogului, cu Iulia în principal, şi cu ceilalţi membri ai

[41] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 96
[42] Ibid., p. 260

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

familiei sale, dincolo de pragul vieţii acestora. De altfel, Hasdeu mărturiseşte în documentele spiritiste: „*Îngerul meu Lili, dorinţa de a te auzi mai întâi este esenţială; apoi nevoia de a fi ghidat de tine şi de ai noştri*"[43]. Dialogul cuprinde fiecare actant din viaţa lui Hasdeu – mai ales trei dintre mediumi, Vasile Cosmovici, Zamfir Constantin Arbore şi Theodor Speranţia –, fiecare proiect cultural al savantului, aspecte cotidiene şi previziuni, sfaturi şi reflecţii, frânturi din viaţa şi misiunile spiritelor, ce completează filosofia spiritistă. De exemplu, lui Nicolae i se solicită o evaluare a pictorului Nicolae Vermont (care a frecventat o vreme cercul spiritist hasdeian, dar pe care îl regăsim şi în anturajul lui Alexandru Bogdan-Piteşti), iar acesta îl încurajează să continue să picteze, întrucât „*calea pe care o iubim este natura bine studiată şi apoi idealizată*"[44]. În siajul aceloraşi investigaţii, conversaţiile cu Nicolae îl vor îngloba deseori pe pictorul Vermont, chiar dacă numai pentru a i se transmite urările spiritului.

Acelaşi spirit lansează, în 10 ianuarie 1903, o gravă avertizare, care combină, deloc surprinzător în sintaxa aristocratică a familiei, datoria şi sprijinul intrafamilial (şi transsubstanţial) : „*Am o chestiune foarte delicată* [...]. *Căci este afacerea templului nostru şi tu ai misiunea să completezi această mare datorie. Îţi aminteşti o zi, joi, cînd brusc, după prânz, ţi-a fost rău... Graţie nouă, corpul tău a putut rezista la imprudenţele pe care le faci. Poţi în orice moment să vii mai degrabă printre noi, dar fără a fi terminat ultimele dispoziţii în legătură cu templul nostru şi atunci este o întreagă problemă pe care o vei lăsa acolo.* [...] *Principiul este de a uza, dar nu de a abuza*"[45].

Familia Hasdeu se mută în castelul din Câmpina[46] în 1897, însă aventura Castelului „Iulia Hasdeu" începe în 1893, când, onorând invitaţia doctorului Constantin I. Istrati (militant pentru dezvoltarea ştiinţei româneşti, el a înfiinţat *Societatea Română de Ştiinţă*, în 1890, *Asociaţia Românească pentru Înaintarea şi Răspândirea Ştiinţelor*, în 1902, şi a organizat *Expoziţia de ştiinţă pură şi aplicată* din 1903, dar şi participant la sesiunile spiritiste hasdeiene), Hasdeu decide să cumpere proprietatea pe

[43] Ibid., p. 193

[44] Ibid., p.195

[45] Id., *Arhiva spiritistă. Vol V. (16.01.1898 – 04.08.1904)*. ed. cit., pp. 122-123

[46] Anumite detalii despre istoria castelului de la Câmpina sunt preluate din studiul Jenicăi Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., iar informaţiile legate de arhitectura şi elementele castelului sunt rezultatul unei vizite, cu completări (mai ales despre elementele pierdute între timp) din studiul amintit mai sus.

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

care va construi ulterior templul Iuliei, urmând tiparul creaţiei cavoului. *„Acest castel s-a zidit în anii 1894-1896, planul fiind dat de spiritul Juliei B.P. Hasdeu prin medium B.P. Hasdeu, apoi desemnat architectonic de Th. Dobrescu, construcţiunea de N. Anghelescu"*[47] – notează Hasdeu în 26 august 1894. Transcrierile şedinţelor spiritiste indică, la un moment dat, în mesajul Iuliei, şi o altă destinatară a castelului, Iulia-mama[48] (*„casa pe care vrei s-o faci scumpei mele mame la Câmpina"*[49]), ceea ce ar explica, consideră Jenica Tabacu[50], data de 2 iulie de pe crenelurile terasei mediane. Potrivit unei logici ezoterice, *2 iulie* este coincident cu *Două Iulii*, sugestie consolidată, pe de o parte, de faptul că 2 iulie reprezintă data la care Hasdeu le serba pe amândouă pe vremea când trăiau, şi, pe de alt parte, de moartea Iuliei-mama în data de 19 iulie, adică 2 iulie după calendarul vechi.

Parcul castelului mai adăpostea două case, demolate în 1958. Astăzi, se mai păstrează fosta cameră a servitorului şi căsuţa portarului. Însă, ceea ce frapează este arhitectura clădirii principale, datorată unui Hasdeu inspirat de spiritele familiale. Primul plan al castelului (dintr-o serie) datează din 3 septembrie 1893[51], acesta fiind şi anul inscripţionat deasupra intrării, în ciuda faptului că zidirea propriu-zisă începe abia în 1894, ceea ce sugerează preeminenţa creaţiei spirituale, relevanţa originii spirituale a proiectului. Ca şi în cazul cavoului, nu numai spiritul Iuliei transmite instrucţiuni, ci şi spiritul lui Nicolae, unul dintre mesajele acestuia având ca subiect dedicarea spiritistă a arhitectului Toma Dobrescu, devenit, după toate aparenţele, un spiritist retractil: *„Profit, deci, de câteva minute până la sosirea Admirabilei* [Iulia] *noastre, care va continua cea mai dificilă parte a cursului. Deci, sunt, ca toţi ceilalţi* [membrii familiei Hasdeu?!] *foarte mulţumit de tine. Da, foarte bine, scumpul meu, vei arăta dlui Dobrescu ceea ce trebuie să îi arăţi şi îl vei întreba de ce nu este în prezent cum a fost înainte, în întregime spiritist"*[52]. Documentele reţin toate

---

[47] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., p. 375

[48] Mai multe documente nespiritiste, legate de construcţie, fac referire la castelul destinat Doamnei Iulia B.P. Hasdeu.

[49] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., p. 279

[50] Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 10

[51] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., p. 102

[52] Ibid., p. 294

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

amănuntele construcţiei. Astfel, ştim[53] că atelierul lui F. Weigel a realizat partea de fierărie a castelului, policandrele, cele trei ferestre de pe plafonul bibliotecii, postamentul pentru statuia lui Christos şi consolele metalice din bibliotecă, în vreme ce Ignat Silber a pictat tavanul şi pereţii mai multor încăperi.

Schiţele păstrate în *Arhiva spiritistă* au, de obicei, un caracter fragmentar şi esenţializant. În general, ele surprind ideea, nu detaliile. Astfel, documentul şedinţei din 22 octombrie 1894[54], în care Nicolae îi dă savantului sfaturi de sănătate, conţine un desen cu trei cercuri concentrice, orientate în jurul unui centru marcat, schiţă vagă a bazei Marelui Crucifix din turnul central al castelului. În 28 octombrie 1894[55], conversaţia cu spiritul Iuliei este scurtcircuitată prin desenarea a două stele cu cinci colţuri (una roşie şi una albastră), regăsite ulterior pe tavanul corpului central, deasupra statuii lui Christos. Potrivit precizărilor Iuliei, desenul are menirea de a clarifica ultimele cuvinte dintr-o şedinţă anterioară (21 octombrie 1894): „*Lumina ce este?*"[56]. Uneori, incertitudinea sursei de inspiraţie pentru planurile arhitecturii şi decorării templului-castel se strecoară în sufletul lui Hasdeu. În 26 aprilie 1896, el întreabă spiritul Iuliei: „*Ideea uşii mele de intrare în piatră pentru Câmpina vine de la voi?*"[57]. Desenul ei fusese încorporat în mesajul din 31 martie al aceluiaşi an. O schiţă a uşii principale apăruse deja în manuscrisul din 27 octombrie 1895, alături de o rugăciune a lui Hasdeu: „*Domnul meu Iisus, Îngerii mei, Lili a mea, tată, Nicolae al meu, toţi sfinţii mei, protectorii mei în faţa lui Dumnezeu, Ceea ce vă implor este ca, prin protecţia voastră, să pot continua şi să termin casa noastră [!] de la Câmpina, fără a antama micul meu capital de 60.000 de franci*"[58]. Mai explicit este o schiţă din 20 decembrie 1896[59], însoţit de nota „*cu un plan de panou decorativ al d[omnu]lui H[asdeu] destinat p[entru] castelul din Câmpina*".

---

[53] Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 10

[54] Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., pp. 425-426

[55] Ibid., p. 433

[56] Ibid., p. 424

[57] Id., *Arhiva spiritistă. Vol IV. (07.01.1896 – 26.12.1897)*. Transcrierea, traducerea textelor şi note de Jenica Tabacu, Editura Vestala, Bucureşti, 2005, p. 72

[58] Id., *Arhiva spiritistă. Vol III. (13.11.1894 – 31.12.1895)*. Transcrierea, traducerea textelor şi note de Jenica Tabacu, Editura Vestala, Bucureşti, 2009, p. 267

[59] Id., *Arhiva spiritistă. Vol IV. (07.01.1896 – 26.12.1897)*. ed. cit., p. 182

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

Structura trinitară esenţială în conceperea cavoului se aplică şi în construcţia castelului. Acesta are trei aripi, trei turnuri, cel median fiind în formă de dom, caracteristică menită să sugereze sacralitatea basilicii. Frontonul are formă triunghiulară şi cuprinde Ochiul lui Dumnezeu, flancat de anii între care s-a săvârşit construcţia: 1893-1896. Intrarea principală se face printr-o masivă uşă de piatră, care, rotindu-se în jurul axului său, glisează pe o şină încastrată în terasă, prag între lumi şi poartă înspre cunoaşterea misterelor. Pe uşă se afla blazonul domnitorului Ştefan Petriceicu, încadrat, pe de o parte, de cuvintele atribuite lui Galileo Galilei – „*E pur si muove*" – şi, pe de altă parte, de deviza familiei Hasdeu – „*Pro fide et patria*". Coroana de pe blazon a fost îndepărtată odată cu prima restaurare a monumentului, între anii 1958-1964.

Uşa principală are, de o parte şi de alta, câte un tron din piatră, simbol de putere, sugerând, maximal, putere divină şi, minimal, descendenţă princiară. Pe aceste tronuri se găsesc gravate legile şi semnele pitagoreice, cercurile şi pentagrama, ultima, semn de recunoaştere la origine şi indiciu de sănătate interioară. Cele douăsprezece legi, dictate într-o şedinţă spiritistă mediumului Vasile Cosmovici şi scrise iniţial în franceză (ca mai toate notaţiile din *Arhiva spiritistă*), sunt: „*I. Legea religioasă/ 1. Crede în Dumnezeu./ 2. Crede în nemurirea sufletului./ 3. Crede în darul comunicării cu cei duşi./ II. Legea morală/ 4. Iubeşte şi ajută neamul./ 5. Iubeşte şi ajută pe cine te ajută şi te iubeşte./ 6. Iubeşte şi ajută fără a precugeta la folosul tău./ III. Legea socială/ 7. Nu te necinsti pe tine însuţi, ca să te cinstească alţii./ 8. Nu necinsti pe alţii ca să te cinsteşti pe tine însuţi./ 9. Nu necinsti munca, căci munca e viaţă./ IV. Legea filosofică/ 10. Când faptul ţii, atunci adevărul ştii./ 11. Când nu vrei să crezi, atunci nu poţi să vezi./ 12. Când cauţi dovadă, atunci găseşti tăgadă.*"[60]

Pe spătarul fiecărui tron se afla câte un sfinx (prezenţă obligatorie şi în cavou). Cu o istorie şi o mitologie impresionantă, sfinxul intră emblematic în ezoterism, dobândind centralitate în arhitectura masonică specială, care l-a adoptat, pe linie egipteană, ca simbol al misterului. Bogdan Petriceicu-Hasdeu a făcut parte din Francmasonerie, fiind inclusiv unul dintre susţinătorii ramurii ei mixte. În plus, onorând înţelepciunea şi propensiunea către înălţare spirituală a Iuliei, pe cotoarele tomurilor săpate în piatră de la baza tronurilor sunt trecute

[60] Apud., Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., pp. 17-18

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

numele unor femei excepţionale din istoria omenirii: Agnodika (figură mitică, prima femeie medic din perimetrul atenian, judecată pentru practica medicală de colegii ei bărbaţi şi achitată în urma intervenţiei femeilor), Hypatia (matematician, astronom şi filosof neoplatonic din Alexandria, ucisă de creştini pe fondul conflictelor dintre puterea religioasă şi puterea politică), Beatrice Portinari (iubita lui Dante), Juana Veranez[61] (figură a misticismului spaniol?!), Elisabeta Tudor (regina Angliei), Charlotte Corday (asasina lui Jean-Paul Marat) şi Iulia Hasdeu. Alăturarea acestor nume sugerează mai mult decât apartenenţa la o excepţionalitate spirituală feminină, şi anume, şirul întrupărilor spiritului Iuliei.

De o parte şi de alta a intrării principale se află cele două intrări secundare, corepunzătoare turnurilor laterale, decorate cu grilaje ce simbolizează razele solare (similare celor din cavou), sub forma unor săgeţi, cu monograma JH în centru. Fiecare dintre aceste uşi conduce oblic înspre corpul central al castelului, formând un triunghi, figură ubicuă în simbolistica spiritistă a celor două temple hasdeene.

Prin masiva uşă de piatră, se face accesul într-un culoar îngust, flancat de două oglinzi paralele (ca şi în cazul cavoului), aparat simbolic al eternităţii. Printre aceste oglinzi se intră în dom, marcat de o structură imensă, în formă de cruce, Marele Crucifix, care, privită din faţă, are forma unei cupe. La nivelul superior al acestei structuri este amplasată o statuie din lemn a lui Christos, comandată lui Raphael Casciani, sculptorul care realizase şi câteva dintre lucrările cavoului din Şerban-Vodă (Bellu). Reprezentarea christică aleasă vine din perimetrul catolic francez, mai precis din imaginea de la Sacré-Cœur din Montmartre, iar coloristica ei, roşu şi alb, sugerează o logică resurecţionară, acestea fiind culorile folosite în reprezentările medievale de după Înviere, ale lui Christos.

Domul are trei uşi, fiecare dând spre câte o terasă, şi o fereastră circulară, segmentată de o cruce şi intarsiată cu sticlă roşie şi galbenă. Suspendat deasupra capetelor vizitatorilor, Christos apare aureolat, graţie luminii filtrate de acestea, şi se profilează pe fundalul cupolei, ceea ce intensifică senzaţia de revelaţie. Trebuie să luăm în calcul faptul că, iniţial, cupola

[61] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., pp. 157-158: Istoria Juannei Thereza Isabelle Veranez şi a conflictelor cu Inchiziţia spaniolă din secolul al XV-lea este povestită în şedinţa din 27 decembrie 1891.

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

reprezenta cerul (fondul albastru, recomandat şi în cavou, cu stele, nori şi, poate, îngeri), adică perimetrul stărilor superioare ale fiinţei. Mai mult decât atât, în vârful cupolei era pictat un triunghi ce închide în el un ochi (deschizătura centrală a domului), echivalentul Ochiului lui Dumnezeu, aflat şi pe frontispiciul castelului. Întregul aparat simbolic al cupolei potenţează ideea de înălţare spirituală, de progresie a spiritului. Prin contrast, în zilele noastre, cupola reprezintă – în urma restaurărilor cu caracter ideologic - un labirint pictat pe fond roşu.

Un inventar minimal al simbolismului arhitectural din corpul central al castelului scoate în evidenţă simbolistica ascensională şi cea a centrului, ultima, în versiunea clasică a Arborelui Lumii (reflex al cupei configurate în interiorul domului), care leagă lumea subterană (subsolurile castelului în acest caz), perimetrul terestru şi universul supra-sensibil, cerul. Deloc întâmplător, deasupra planului terestru se profilează Christos, „*vârf accesibil, marele mediator*"[62], entitate mântuitoare prin excelenţă şi manifestare a superiorităţii din ordinea spiritistă, conotată accentuat resurecţionar, nu sacrificial. Prezentă în multe rituri de iniţiere, scara are o prezenţă dublă, simetrică în turnul central al castelului, două scări flancând stâlpul central şi consolidând omniprezenta simbolistică ascensională şi iniţiatică.

În spatele statuii lui Christos, pe balconul circular, se afla bustul Iuliei, investit cu valenţe de centralitate în sistemul spiritist al lui Hasdeu, plasat pe o măsuţă care mai conţinea şi două cutii muzicale. Pe aristonul fabricat de Leopold Stern, ele reproduceau *Recviemul* şi imnul *Sursum*, primul receptat prin intermediul mediumului Vasile Cosmovici, în 1891, şi aranjat în cvartet de George Stephanesco, iar al doilea, notat de Hasdeu însuşi în 11 septembrie 1894[63]. *Recviemul* a devenit o parte din ritul de comemorare al Iuliei la 17 septembrie, fiind executat în mod reperat de diferite orchestre[64] (sub conducerea violoncelistului G. Dimitrescu sau sub bagheta lui Anton Kneisel) la aniversarea morţii ei, în cimitirul Bellu. Destinată iniţial cavoului, placa de marmură neagră pe care sunt gravate versurile imnului *Sursum* se află în camera cu cale din Castelul „Iulia Hasdeu", însă simbolismul corespondent al celor două temple face ca schimbarea destinaţiei să nu distrugă armonia spiritistă a vreunuia.

[62] Id., *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., p. 331

[63] Ibid., p. 381

[64] Id., *Sic cogito*. ed. cit., p. 282

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

Ecoul palierului simbolic al cavoului în arhitectura şi decorarea castelului se prelungeşte în figurile apostolilor (astăzi dispărute), în prezenţa crucii şi a cupei, în iconografia culturală (reprezentată în castel de portretele scriitorilor favoriţi ai lui Hasdeu – Bălcescu, Kogălniceanu, Heliade-Rădulescu, Alecsandri, Bolintineanu, Laurian etc), în portretele familiei sau în perenitatea materialelor alese (fier, granit).

Cele şapte portrete de familie aflate în sufrageria castelului (faţă de inventarul cavoului lipsesc Valeria şi Boleslav) reiterează indicaţiile urmate la construirea cavoului. Surpriza o constituie, însă, camera albastră, sau camera obscură, camera de spiritism. Din fresca acestei încăperi, refăcută în anii '60 de Ion Ţenţ[65] (după original) se mai întrezăresc câteva elemente familiare în economia iconografiei spiritiste hasdeiene: un cap de înger şi un triunghi pe fond albastru. Din ceea ce s-a pierdut[66], amintim fluturele, legat de misterul metamorfozelor, dar şi bufniţa, simbol al înţelepciunii. Ceea ce adăposteşte acum această cameră demonstrează din plin seriozitatea cu care Hasdeu a tratat domeniul: mobilierul, documentele sau camerele de fotografiat, destinate capturării pe peliculă a spiritelor.

Una dintre cele mai detaliate descrieri ale castelului de la Câmpina îi aparţine lui I.L. Caragiale[67] şi apare în paginile publicaţiei „*Epoca*", marcată de o ambiguitate tipică dramaturgului, în care seriozitatea narării glisează subtil înspre ironie. Beneficiind, cu prilejul vizitei, de explicaţiile extensive ale lui Hasdeu însuşi, Caragiale redă şi semnificaţia simbolică a elementelor arhitectonice sau de decor. El notează astfel faptul că uşa de piatră (care-i aminteşte de un accesoriu prezent în romanele-foileton) reprezintă un spaţiu de trecere între două lumi, şi se arată impresionat de efectele copleşitoare ale combinaţiei de arhitectură şi simboluri, mai ales de figura strălucitoare a lui Iisus. Dramaturgul observă, de asemenea, că axa principală a planului tripartit urmează o linie perpendiculară pe meridian, ceea ce face ca faţada să fie orientată înspre Răsărit. Însă, cantitatea de elogii adresate amfitrionului său şi observaţiile rafinat-ironice trădează incongruenţa organică a lui I.L. Caragiale cu învăţătura spiritistă care îl electriza pe Hasdeu.

---

[65] Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 19

[66] Ibid., p. 20

[67] I.L. Caragiale, *O vizită la Castelul „Iulia Hasdeu"*. În: *Opere. Vol IV. Publicistică*. Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1965, pp. 96-100

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)

Interesantă este o recomandare din 11 august 1891: „*Trebuie mai întâi să te gândeşti ca numele nostru să fie viu, adică numele Hasdeu, apoi templul*"[68], iar o modalitate de a păstra numele viu este instituirea unui premiu purtând numele unuia dintre Hasdei, premiu administrat de Academia Română. Din strategia nemuririi s-a concretizat doar templul, fondul Iulia Hasdeu, şi fireşte, opera...

... Inclusiv cea spiritistă. În perioada interbelică, o iniţiativă editorială are în vedere publicarea de cărţi de popularizare a spiritismului. Ea se numeşte *Biblioteca Hasdeu*, în onoarea „*primului savant spiritist român; a aceluia care a introdus spiritismul în România şi care îl conduce mai departe*"[69], iar primul număr poartă titlul *Ce este spiritismul? (Teorie şi practică)*. Autorul semnează *Anatolia*, opţiune justificată, în *Lămurire pentru cititori,* de prejudecăţile publicului. „*Ca să nu fim consideraţi drept nebuni, pungaşi sau gură-cască, noi spiritiştii – ca odinioară creştinii – stăm ascunşi, până când lumina şi adevărul vor fi mai la preţ*"[70] – precizează autorul, încercând să evite anatema care l-a marcat şi pe Hasdeu în ultimii săi ani de viaţă.

Acelaşi impuls preventiv acţionează la nivelul discursului, miza căzând pe caracterul ştiinţific al spiritismului, referinţa predilectă în acest sens fiind cercetarea lui Charles Richet. Suita argumentativă a cărţii înglobează legile hasdeene şi se armează cu o amplă istorie a spiritismului, ilustră pe alocuri, graţie marilor scriitori, compozitori şi filosofi fascinaţi de acest domeniu. În sprijinul pledoariei este antrenată şi adversara ferventă a spiritismului, Biserica creştină, care „*a fost spiritistă timp de trei veacuri la începutul ei*"[71], *Epistolele Sf. Apostol Pavel* şi *Faptele Apostolilor* constituind manuale clasice pentru mediumnitate – spune autorul. În plus, ca şi Hasdeu, spiritismul nu este incompatibil cu creştinismul – susţine el. Dimpotrivă, un spiritist autentic este întotdeauna un bun creştin.

---

[68] Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 102

[69] Anatolia, *Ce este spiritismul?. (Teorie şi practică)*. Tipografia „Naţionala" Jean Ionescu & Co, Bucureşti, 1926, p. 3

[70] Ibid., pp. 3-4

[71] Ibid., p. 37

BDD-A23272 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:05 UTC)